

REUNIUNEA ÎNVĂȚĂTORILOR ROMÂNI DIN LETA MARE (1875), PRIMA ASOCIAȚIE PROFESIONALĂ A ÎNVĂȚĂTORILOR ROMANI DIN BIHOR

de **RAFILE FAUR**
și **VIOREL FAUR**

O remarcabilă mișcare de organizare a cadrelor didactice în asociații se produce îndeosebi în anii de început ai epocii dualismului austro-ungar, cînd se pune un accent firesc pe apărarea drepturilor naționale, a intereselor școlii românești, printr-o fortificare a solidarității naționale. Tendința de asociere a învățătorilor era determinată acum și de realitățile zilei, de politica de dominație și deznăționalizare a guvernanților austro-ungari. În decembrie 1867 a luat ființă Asociația învățătorilor din Banat, iar la 27 septembrie 1869 s-a constituit Reuniunea învățătorilor români din părțile Caransebeșului¹. La 6 aprilie 1872, președintele reuniunii care urma să se întemeieze la Arad, cu prilejul adunării generale a învățătorilor din 20 aprilie, trimitea o adresă consistoriului orădean, invitîndu-i pe învățătorii români din acest district să participe la eveniment². Textul adresei este multiplicat și transmis — la 10 aprilie 1872 — la „toți inspectorii cerc(urilor) de școale“, pentru ca învățătorilor interesați să li se permită deplasarea la Arad. „După încheierea adunării — se preciza în respectiva dispoziție — fiesce care învățătoriu, care va fi participat la aceea, va avea a se rentorna numaidecît la stațiunea sa pentru continuarea învățămîntului școlastic“³. Fără îndoială că au fost prezenți la adunarea de constituire a Reuniunii învățătorilor români din eparhia Aradului și învățători din Bihor. În anul 1872 existau încă două reuniuni ale învățătorilor români, una cu sediul în Brașov, alta în Cluj⁴.

Probabil că timp de mai mulți ani o parte din învățătorii bihoreni au fost membri ai reuniunii arădene, reușind să ia parte la adunările generale anuale ale acesteia. Situația se impunea a fi schimbată, în sensul de a se proceda la formarea de asociații locale, fie ele de mai restrînsă cuprindere, important fiind faptul de a se realiza practic dezideratul asocierii învățătorilor, în vederea creării de posibilități noi de perfecționare metodică-pedagogică. Astfel se explică inițiativa învățătorilor români din districtul (inspectoratul) Leta Mare (actualmente în Republica Populară Ungară), de a organiza — la 29 aprilie 1875 — ședința de constituire a unei reuniuni a învățătorilor din această parte a Bihorului veacului trecut. Prima Reuniune a învățătorilor români din Bihor a avut următorul comitet de conducere : președinte — Nicolau Vulcan (tatăl lui Iosif Vulcan redactorul responsabil și proprietarul revistei „Familia“) ; notar — învățătorul Pavel Voștinari ; casier și bibliotecar învățătorul I. Mureșianu⁵. A fost „proclamat de membru onorar“⁶ al reuniunii Iosif Vulcan și s-a luat importantă decizie ca „învățătorii din districtele învecinate să fie invitați să facă parte din această reuniune“⁷, ceea ce ar fi însemnat un prim pas în direcția extinderii teritoriale a asociației.

¹ Vasile Popeangă, *Asociațiile învățătoresci din Transilvania din secolul al XIX-lea*, în „Revista de pedagogie“, nr. 1, 1964, p. 77—79.

² Arh. St. Oradea, fond Episcopia Ortodoxă Română, dos. 144/1881, f. 58.

³ Ibidem, f. 59.

⁴ Ibidem, f. 49.

⁵ O nouă reuniune de învățători, în „Familia“, nr. 38, 1875, p. 199.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

Prima adunare generală a reuniunii din Leta Mare, ca formă principală de activitate a acesteia, s-a desfășurat la 23 septembrie 1875, sub președenția lui Nicolau Vulcan. Cu acest prilej învățătorul Paul Voștinar „a ținut două dizertațiuni interesante”, una despre „propunerea” geometriei și cealaltă „despre casa părintească, școală și comună”⁸, precizând rostul fiecăruia în cadrul instruirii și educării tineretului școlar. Un alt învățător a „vorbit” despre utilitatea bibliotecilor școlare și necesitatea înființării lor în cât mai multe locuri. Alături de probleme școlare erau discutate, așadar, și chestiuni de factură culturală, cum erau bibliotecile, din care erau să împrumute cărți nu numai elevii, ci și părinții acestora. Începând din 1876, în fiecare an Reuniunea în discuție va organiza câte două adunări generale, pentru ca în cele două semestre școlare să existe câte o posibilitate de întrunire și de dezbateri a unor realități de interes imediat. Formula de desfășurare a acestora nu diferă prea mult, ele fiind conduse exclusiv de N. Vulcan, personalitate cu o mare autoritate asupra învățătorilor din districtul Leta Mare. În adunarea care a avut loc în comuna Pocei, la 20 aprilie 1876, membrii reuniunii au dat „dovadă de un zel frumos”, după cum aflăm dintr-o notă apărută în revista „Familia”⁹. Au prezentat „dizertațiuni potrivite”¹⁰ învățătorii Ioan Mureșianu, Demetriu Szábo (din Leta Mare), Costin (din Pocei), Vidican (din Paleu) și Görög (din Almoșd)¹¹. La 12 septembrie 1876, Reuniunea și-a „ținut” adunarea generală anuală în comuna Bogomir. Consemnăm un scurt comentariu despre aceasta: „Bravii învățători dederă probă de un zel înflăcărat și de o diligență laudabilă. Șapte înși din ei ținură dizertațiuni din feluritele ramuri ale instrucției populare. Și doi înși fură premiați cu premiile destinate spre acest scop”¹² de Ioan Olteanu, care a și „grăbit a sprijini” reuniunea. Se observă un real progres în activitatea reuniunii, mai cu seamă în direcția preocupărilor pentru elaborarea a cât mai multe lucrări cu conținut metodic și cultural, care au contribuit la îmbogățirea învățătorilor participanți.

Pentru a stimula activitatea învățătorilor au mai fost acordate premii, cum s-a întâmplat și cu ocazia adunării generale a reuniunii de la Paleu (aprilie 1877) — la care au fost prezenți „mai toți învățătorii din district” —, când li s-a acordat câte un galben învățătorilor Ioan Mureșianu (din Leta Mare) și Georgiu Mureșianu (din Pocei), ca recompensă pentru faptul că „au dovedit că au avut mai mulți școlari și au făcut progresul cel mai mare”¹³ în ce privește rezultatele obținute. Conducerea reuniunii își exprimă public regretul de a nu fi avut ecou invitația sa, făcută acum pentru a patra oară, de „a se însoți cu această reuniune, singură în toată diecesa”¹⁴, și învățătorii români din celelalte districte bihorene, ei nefiind „nici de astă dată” receptiv la propunerea și, ca atare, nu au luat parte la manifestarea Reuniunii. În toamna aceluiași an se constată însă o oarecare aderență la ideea respectivă, deoarece la adunarea generală din 6 septembrie 1877, desfășurată la localitatea Almoșd, a participat un „număr frumos de învățători, cari se înmulțiră cu câțiva din protopopiatele învecinate și cu câțiva oaspeți”¹⁵. Au fost susținute trei „dizertațiuni” despre pomărit de către învățătorii Georgiu Mureșianu, T. Manu și Görög. La 12 aprilie 1878 sînt invitați la adunarea generală din primăvara anului care urma să aibe loc în comuna Vrtiș (la 2 mai) învățătorii din întreaga dieceză a Orășii. Documentul este semnat de Nicolau Vulcan (președinte) și Ioan Mureșianu (ca notar)¹⁶.

Acest apel „nu avu nici un rezultat”¹⁷, după cum se precizează într-un material publicistic. Învățătorii prezenți au dat dovadă acum de „zelul lor”, ținându-se două dizertațiuni, una de către învățătorul Ioan Mureșianu și alta de Georgiu Crețu (din Vrtiș)¹⁸.

⁸ *Reuniunea învățătorilor români*, în „Familia”, nr. 17, 1875, p. 451.

⁹ „Familia”, nr. 16, 1876, p. 191.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, nr. 39, p. 467.

¹³ Ibidem, 1877, nr. 16, p. 192.

¹⁴ Ibidem. Premiile au provenit din donația lui Ioan Olteanu.

¹⁵ Ibidem, nr. 36, p. 432.

¹⁶ Ibidem, 1878, nr. 28, p. 171.

¹⁷ Ibidem, nr. 34, p. 216.

¹⁸ Ibidem.

Cu toate stăruințele de a transforma această reuniune cu caracter strict local — cuprindea numai învățători români din districtul Leta Mare — într-o reuniune care să-i includă pe toți învățătorii din dieceza Orăzii nu s-a putut ajunge la o asemenea importantă realizare. Faptul este în acești termeni comentat într-o însemnare din revista lui Iosif Vulcan: „Cu cită părere de rău vedem că protopopiatele învecinate nu mai acurg la această reuniune, spre a forma una mai mare (subl. n. — R.F. și V.F.), cu aceeași bucurie constatăm că ea singură, în toată diecesa orădeană, își îndeplinește cu zel sublima misiune ca santinelă în extremul punct al românismului. Deși puțini la număr, învățătorii din acest district nu se descurajează, ci emulează în diligență. Recunoștința națiunii este recompensa lor”¹⁹.

Era o apreciere încurajatoare, care se întemeia pe o realitate, aceea a eficienței incontestabile a Reuniunii învățătorilor români din districtul Leta Mare, pe seriozitatea cu care își pregătea adunările generale și modul cum participau învățătorii la acestea, elaborând numeroase lucrări personale, în care își făceau cunoscute rezultatele propriei lor experiențe pedagogice și de animatori culturali ai așezărilor rurale. Spre pildă, la adunarea din septembrie 1878, de la Leta Mare, „s-au ținut patru dizertațiuni”: Teodor Man (din Leta Mare) „a citit un dialog despre mișcarea pământului”; Georgiu Pop (din Bogomir) a vorbit despre „măsurile metrice”; George Pop (din Ciocaia) a stăruit asupra „datoriilor copilului către maimarii săi”, iar învățătorul Petru Biba s-a referit la fracțiile ordinare²⁰. Așadar, teme de matematică, fizică și comportament, adică probleme de predare, de practică școlară, a căror perfecționare avea un efect pozitiv mai cu seamă asupra tinerilor învățători, care puteau cîștiga experiență numai cu aceste binevenite prilejuri.

În cuvîntul său de deschidere la adunarea generală din aprilie 1879 a reuniunii, președintele acesteia, N. Vulcan adresa un salut călduros celor prezenți și îi îndemna să progreseze „pe terenul care pășiră”. În răspunsul său, notarul reuniunii, învățătorul Petru Cardoso, îi aducea justificate mulțumiri pentru „părinteasca și neobosită conducere”²¹. Cu acest prilej, preotul Ioan Cristian (din Pocei) a „dăruit reuniunii 14 cărți”²², pentru a-și întemeia o bibliotecă proprie. Au fost susținute, conform unei practici cu notabile rezultate, alte „dizertațiuni”: Ioan Boliac despre „creșterea pruncilor”, Petru Cardoso despre „educațiunea domestică și școlară, după Lanchard”²³.

Cea mai întinsă relatare despre semnificațiile politice ale activității este publicată tot în revista „Familia”, din care detașăm partea inițială, deoarece are o sigură valoare documentară: „Cu cit este mai trist a vedea simptomele de desnaționalizare, cari de un timp încoace se manifestează în unele părți locuite de români, cu atît mai mare plăcere ni cauzează vederea că ici și colo... învățătorii mai stau la înălțimea misiunii lor și conservează cultul limbei și literaturii naționale (subl. n.). Și dacă undeva, apoi tocmai în aceste părți mult periclitate ale elementului românesc, inima noastră trebuie să se umple de bucurie, cînd vedem vre-o mișcare cit de mică pe terenul culturai naționale. Iată motivul pentru care simți o bucurie dublă (dublă) asistînd astăzi la adunarea generală a reuniunii învățătorilor din protopopiatul acesta”²⁴, mai exact în districtul Leta Mare. Din nou se exprimă „durerea” că aceasta este unica reuniune a învățătorilor români din Bihor („căci nicăiri nu s-a urmat încă exemplul nobil ce s-a dat aici”²⁵). Interesantă este și această intervenție, care avea ca intenție să consolideze situația reuniunii: „Curios, că reuniunea unică s-a înființat tocmai în acel protopopiat al diecezei, în care elementul românesc este expus mai ales pericolului. Curios, dar totodată și foarte bine. Abia a avut cîndva (vreo) reuniune română misiune mai sfîntă decît aceasta. Și tocmai din cauza aceasta, d(om)nii autori, redactori și publicul cel mai mare ar face un serviciu național, sprijinindu-o din toate puterile”²⁶.

¹⁹ Ibidem, nr. 68, p. 439.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem, nr. 27, p. 184, 1879.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem, nr. 68, p. 446.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

La adunarea din 11 septembrie 1879, de altfel cea din urmă adunare generală a acestei reuniuni, au susținut dizertațiuni învățătorii Cardoș, Man, Pop și Vidican („din sfera lor de activitate”²⁷), care au fost ascultate „cu cea mai mare atențiune”, meritând aprecieri și laude. Este remarcat „acest progres frumos” al reuniunii, iar învățătorii sînt îndemnați să persevereze pe acest drum: „Înainte, frați învățători, căci în miinile voastre zace viitorul națiunii!”²⁸.

Emoționantul episod din existența reuniunii era și ultimul, deoarece ea își încetează activitatea în toamna anului 1879, datorită — în primul rînd — faptului că Nicolau Vulcan, întemeietorul și principalul ei susținător, s-a mutat la Oradea, unde a fost făcut de autoritățile ecleziastice canonic, în locul lui fiind numit Iustin Popfiu, care deși avea o îndelungată și fructuoasă activitate de culturalizare n-a reușit să mențină reuniunea.

După cinci ani de activă funcționare, Reuniunea învățătorilor români din districtul Leta Mare intra pentru totdeauna în anonimat. Toate încercările ulterioare de a o reactiva, ori de a înființa altă reuniune n-au avut rezultatul scontat. Aceeași revistă „Familia”, prin pana lui Iosif Vulcan, a scris despre inițiativele ce vor mai apare, amintind de tradițiile instaurate de reuniunea ce și-a avut sediul în Leta Mare, în extremitatea cea mai vestică locuită de români.

Dispariția acestei reuniuni a readus în deplină actualitate conferințele învățătoresci, care au fost organizate cu consecvență în aproape întreg Bihorul. Rolul lor este, pe deplin cuvînt, subliniat în diverse materiale publicistice, fiindcă nu erau pregătite condițiile pentru trecerea la stadiul organizării de reuniuni care să-i cuprindă pe toți învățătorii din Bihor, o asemenea situație fiind constatabilă și în unele părți din Transilvania. De aceea sînt formulate încă remarci pozitive despre conferințele învățătoresci, cum este și cea datorată lui Alexandru Mureșianu (învățător în Pocei) și din care reproducem un pasaj concludent: „Aici, în școala vieții — și nu în institutele preparandiale — trebuie să ne lărgim și amplificăm însușirile și calitățile cîștigate... Ca praxa cîștigată de învățătorii ajunși la culmea misiunii lor să nu fie așa-zicînd unilaterală sau mărginită ca razele strălucitoare a(le) luminii ascunse în chilie fără ferești, ci aceea că străbată cît mai adînc în învățătorime, e de indispensabilă necesitate cercetarea conferințelor învățătoresci. Pentru ce? Pentru că în conferințele învățătoresci se iau la dezbatere unele teme pedagogico-didactice, se țin dizertațiuni și prelegeri practice de către învățători cei mai experți și mai distinși, a(l) căror ton, ținută și manieră de model și celor mai debili, nedextri și nepractici, în ele se împart sfaturile și cunoștințele, cerînd deslășuirea unul de altul, se alungă dubietățile și datinile mai vechi, rivalizează unul cu altul în propunere și critizează — cu iubire colegială — propunerile: învățătorii i se dă o direcțiune nouă, acomodată planului de învățămînt..., cu un cuvînt în conferințele învățătoresci, învățătorii își schimbă împrumutat știința și experiențele”²⁹. Concomitent cu aceste exacte și inspirate considerații ale învățătorului menționat, acesta nu scapă din vedere semnalarea altor rosturi ale conferințelor și reuniunilor învățătoresci, de o factură culturală și politică incontestabilă. Dar să transcriem alt pasaj din interesantul său articol: „Sub durata conferințelor suntem cei mai fericiți, *văzîndu-ne adunați în cercul acelora cari cu fală poartă stindardul civilizațiunii, ne ținem de cea mai mare demnitate și onoare*, că suntem înșirați sub flamura acelor gardiști, cari ziua, noaptea, se luptă pentru bunăstarea și cultivarea națiunii sale (lor). Sub durata lor, văzînd surisul dulce pe buzele atîtor luptători de la cari atîrnă cultura și în a căror mini e depusă soarta neamului românesc, *ne umplem de cea mai mare pietate față de sublima noastră chemare*, iar simțul recunoștinței erume în strigare de vivat, cînd vedem că poporul comunei, unde se ține conferința, cu ce bucurie primește în brațele sale deschise izvorul științei și piatra fundamentalului culturai”³⁰ (subl. n.).

În apelul său, învățătorul din Pocei insistă și asupra necesității de a se constitui reuniuni ale învățătorilor, mărturisind că această idee îl preocupă de mai bine de 7 ani, deci imediat după absolvirea studiilor preparandiale a acționat în direcția realizării unui asemenea deziderat profesional. Observînd că există nenumărate reuniuni învățătoresci în Transilvania, el își exteriorizează nedumerirea că

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Alexandru Mureșianu, Pocei, 2 spet. 1891, „Unirea”, nr. 38, 1891, p. 300—301.

³⁰ Ibidem.

„numai noi învățătorii români... din comitatul Bihorului nu (avem — n. n.), numai noi nu ne putem mindri cu așa mijloace și întreprinderi salutare, cu așa corporațiune învățătorescă, parcă nu suntem în sec. al 19-lea, în secolul de toți numit — al propășirii — și în secolul reuniunilor“³¹. Iată, deci, o intuire riguroasă a situației existente, care trebuia schimbată. Ca atare, Al. Mureșianu îi îndeamnă pe confrății săi de breaslă cu aceste cuvinte mobilizatoare: „Deci la activitate, stimați colegi! Pătrunși de spiritul propășirii națiunii române, uniți în cugete, uniți în simțiri, punind umăr la umăr, să arătăm lumii că scopul nostru e s(f)înt, să arătăm națiunii că și bihorenilor le zace la inimă bunăstarea și fericirea neamului său, să arătăm colegilor că și noi ne-am deșteptat din somnul indiferentismului, să arătăm limbilor că și noi păstrăm cu fală un nume, care va reeși triumfător din lupta ce ne așteaptă...“³². Iosif Vulcan salută „cu bucurie“ inițiativa acestui învățător și nu se îndoiește de faptul că inspectorul școlar orădean „va sprijini, cu toată căldura, stăruința învățătorilor“³³. Se face în continuare, „propagandă acestei cauze“³⁴, atît pe filieră școlară, cît și în paginile presei.

**LA RÉUNION DES INSTITUTEURS ROUMAINS DE LETA
MARE (1875) — PREMIERE ASSOCIATION
PROFESSIONNELLE DES INSTITUTEURS
ROUMAINS DE BIHOR**

R é s u m é

Les auteurs reconstituent le mode d'organisation et les formes d'activité (entre 1875—1879) de la première association des instituteurs roumains du Bihor du siècle passée, plus exactement de la Réunion de Leta Mare, qui a été dirigée par Nicolau Vulcan, père de l'éruît militant Iosif Vulcan, rédacteur responsable de la revue „Familia“ (1865—1906).

On présente aussi les programmes de déroulement des assemblées générales de la réunion : Leta Mare (23 septembre 1875), Pocei (20 avril 1876), Bogomir (12 septembre 1876), Paleu (avril 1877), Almoșd (6 septembre 1877), Vrtiș (2 mai 1878), Leta Mare (septembre 1878 ; avril et 11 septembre 1879). A la fin de l'ouvrage ou relève les efforts de l'instituteur Alexandru Mureșianu (de Pocei) de réactiver cette réunion, sans qu'il puisse réaliser ce desideratum.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ *Reuniunea învățătorescă gr. c. română in Biharia*, în „Familia“, nr. 37, 1891, p. 442.

³⁴ Ibidem, nr. 46, p. 550.